

наук : 13.00.01. / Мудрик Н.І. – К., 1993. – 155 с.

10. Паламарчук О. М. Культурологічні проекти в змісті освіти профільної школи / О.М.Паламарчук // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : практико зорієнтований збірник. – К., 2003. – С. 174 – 179.

УДК 371.3:784.6

Т.П. Гопкало

Криворізький державний педагогічний університет

ВОКАЛЬНО-СЛУХОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ УЧНІВ

У статті розглянуто поняття “вокальний слух”; висвітлено показники вокально-слухового контролю як критерію сформованості вокально-хорових умінь учнів музичних шкіл; запропоновано види робіт з розвитку вокального слуху; обґрунтована роль слухового контролю під час формування вокально-хорових умінь.

В статье раскрыто понятие “вокальный слух”; освещены показатели вокально-слухового контролю как критерия сформированности вокально-хорових уменій учащихся музыкальных школ; предложены виды работ по развитию вокального слуха; обоснована роль слухового контроля при формировании вокально-хоровых уменій.

In the article such a notion as “a vocal ear” is examined, the points of vocal-hearing control is lightened up. And it’s used as a criterion of forming vocal-chorus abilities of the pupils of musical schools. Different kinds of work dealing with the development of a vocal ear were suggested. The role of hearing control was emphasized during formulating vocal-chorus abilities.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань, які постають перед музичною школою, є розвиток і вдосконалення музичної освіти, забезпечення підготовки учнів на сучасному рівні, які б мали ґрунтовні теоретичні знання та практичні вміння. Проблема вдосконалення теорії і методики навчання є завжди актуальною. Вона постійно перебуває у центрі уваги педагогів-практиків та дослідників і спрямована на комплексне вирішення завдань – теоретична і практична підготовка учнів до художньо-виконавської роботи у хорі [2, 5].

Якість творчої діяльності музиканта-виконавця визначається багатьма чинниками, але найважливішим із них є вокальний слух. Виховання вокального слуху – одна із центральних проблем професійного музичного навчання. Саме завдяки вокальному слуху ми відрізняємо якість звучання голосу (тембру, звуковисотного і динамічного діапазонів, вокального інтонування, дикції).

Усі частини голосового апарату працюють у певному рефлексі, не ізольовано один від одного. Координацію, організацію їх в єдиному співацькому русі контролює слух. Тому ми вважаємо, що успіх формування вокально-хорових умінь визначає позитивно усвідомлене

ставлення учнів до вокально-слухового контролю співацького процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні засади формування вокального слуху відображено у працях Л. Дмитрієва, І. Левідова, В. Морозова, Р. Юссона, Ю. Юцевича. У музикознавчій і теоретичній літературі є праці, в яких розроблена методика вокального слухового виховання, серед яких можна назвати праці Ж. Володченка, І. Заболотного, В. Ірхи, В. Ковальова, В. Кутлуєва, К. Пігорова, О. Юрко.

Аналіз хороглядної літератури свідчить про досить широке висвітлення проблеми формування вокального слуху в учнів. Однак питання розвитку специфічних якостей слуху відповідно до вимог вокально-хорового виховання не ще недостатньо досліджені.

Мета статті – виявити можливості вокально-слухового контролю під час формування вокально-хорових умінь; розкрити його форми, методи та критерії оцінки ступеня сформованості вмінь.

Виклад основного матеріалу. Виховання вміння тонко відчувати й орієнтуватися у співацькому звучанні, виховання високорозвиненого вокального слуху є основною ланкою навчального процесу. За допомогою вокального слуху викладач й учень мають змогу достатньо вірогідно оцінювати якість співу, контролювати його, керувати процесом співацького навчання.

Вокальний слух – це “складне музично-співацьке утворення, яке поєднує звуковисотний, динамічний, тембровий, ритмічний слух” [7, 60].

Термін “вокальний слух” є поняттям більш широким ніж “музичний слух”. Коли ми слухаємо співака, то наші органи чуття, сприймаючи спів ззовні, контролюючи роботу власного голосового апарату, інформують центральну нервову систему про те, що відбувається співочий процес, тобто слухач також “бере участь” у співі. Голос, який добре звучить, додає слухачам бадьорості, забезпечує гарний настрій, дарує естетичну насолоду.

В.П. Морозов писав: “Вокальний слух – це перш за все не тільки слух, але й складне музично-вокальне почуття, яке ґрунтується на взаємодії слухових, м’язових, зорових, відчутних на дотик, вібраційних, а можливо, і ще деяких інших видів чутливості...” [1, 62 – 63].

Для того щоб сформувати вокально-хорові вміння, насамперед потрібно навчити учнів добре чути себе, тобто контролювати особливості свого звучання. У період навчання в учнів формуються основні слухові критерії, закладаються підвалини оцінки якості звучання свого голосу і товаришів, на якому надалі

будуватиметься не тільки вокально-хорова техніка, але й художньо-виконавська майстерність.

“Контроль – це виявлення, встановлення та оцінювання знань учнів; це визначення обсягу, рівня та якості засвоєння навчального матеріалу, виявлення успіхів у навчанні, прогалин у знаннях, уміннях учнів для внесення необхідних коректив у процесі навчання” [4, 184 – 185].

Контроль та облік навчальної роботи є складовою частиною навчального процесу, і від його організації залежить кінцевий результат навчання.

Контроль у навчанні, на думку О.В. Михайличенко, – це “сукупність взаємодій між учителями та учнями, метою яких є виявлення, встановлення та оцінювання рівня знань, умінь та навичок учнів” [3, 183].

У практичній роботі музичних навчальних закладів визначаються основні завдання контролю, виконання яких забезпечується відповідно до його структури. Основними завданнями контролю є:

- виявлення обсягу, рівня, якості засвоєння навчального матеріалу;
- виявлення труднощів і помилок учнів;
- перевірка ефективності обраних викладачем методів, форм організації та засобів навчання;
- устанавлення готовності учнів до нового навчального матеріалу.

Структура контролю навчання:

- перевірка, яка є виявленням, вимірюванням за певними критеріями рівня вмінь;
- оцінка результату оволодіння вміннями на основі вимірювання;
- урахування результатів перевірки та оцінки – фіксація і збереження одержаних результатів у вигляді оцінок [3, 183 – 184].

На різних етапах навчального процесу застосовуються різні види контролю знань і вмінь учнів: попередній (проводиться перед вивченням нового матеріалу з метою виявлення рівня підготовки учнів з предмета), поточний (здійснюється на кожному уроці), періодичний (забезпечує виявлення й оцінку знань і вмінь учнів, засвоєних на кількох уроках), підсумковий.

Одним із засобів сформованості вокально-хорових умінь учнів музичних шкіл є вокально-слуховий контроль. Ми вважаємо, що показниками цього критерію є:

- устанавлення взаємозв’язку між слуховим сприйняттям звука, вокально-слуховим уявленням та відтворенням його голосом;

- уміння визначити якість співочого звуку та усунення дефектів голосу;
- контроль за звучанням свого голосу в контексті загального музичного процесу.

Добре розвинений вокальний слух має велике значення для формування вокально-хорових умінь учнів. “Вокальний слух слід розглядати не тільки як здатність чи відокремлений зв’язок м’язових рухів та відчуттів, а як розвинуте комплексне педагогічне (зокрема уявно-розумове) уміння (вміння сприймати, відчувати, уявляти, співвідносити, запам’ятовувати)”, – підкреслює І.П. Заболотний [1, 91].

Схему сприйняття, чуття та відтворення співаком певної інтонації умовно можна відобразити так:

- співак бачить ноти (або сприймає їх слуховою пам’яттю);
- чує (уявляє внутрішнім слухом);
- відтворює голосом.

Тому до першого засобу формування вокально-хорових умінь ми відносимо **встановлення взаємозв’язку між слуховим сприйняттям звуку, вокально-слуховим уявленням та відтворенням його голосом**, тобто функціональне вдосконалення центральних відділів головного мозку, що керують співочим процесом і всією системою зворотного зв’язку “голос – слух”. Також до цього показника ми відносимо правильне слухове сприйняття, відчуття та відтворення таких головних елементів музики, як мелодія, гармонія, чистота звуковисотного, мелодичного інтонування та ладо-гармонічного строю, інтонаційно-мелодичний, гармонічний та ритмічний ансамбль усього хору (загальний) та окремих партій (частковий).

До другого засобу формування вокально-хорових умінь ми віднесли **вміння визначати якість співочого звуку та усунути дефекти**. Він включає оцінку основних фізичних голосових характеристик: тембральної, інтонаційної та динамічної.

З перших кроків необхідно розвивати в учнів свідоме ставлення до відтворених ними звуків, яке засноване на слуховому сприйнятті та самоконтролі. Воно може виникнути тільки тоді, якщо учні почнуть розрізняти особливості вокально-хорового звуку, чути зміни в його тембровому складі, які привносить кожен співак. Уже на перших уроках потрібно спрямувати слухову увагу учнів на зміни у тембровому фарбуванні співочого звуку. Учні спочатку мають визначати найзагальніші властивості звуку, такі, як: округлений і

неокруглений звук, місце його найбільшого резонування. Потім їх слухове сприйняття та оцінка все більше ускладнюватимуться. Наприклад, учень буде вміти визначати, достатньо чи надмірно округлений звук (ступінь його округлення), як він звучить – у високій чи низькій позиції тощо, поряд з оцінкою звука буде розвиватись критичне ставлення до нього [7, 62].

В учнів потрібно виховувати вірне слухове уявлення якісного звука, щоб вони перш за все могли уявити еталон голосу, що звучить. Формування вокально-хорових умінь починається з виховання у дітей уваги до свого виконання та виконання товаришів, з розвитком уміння сприймати якість звука на слух (легкий, чистий, світлий, тьмянний, крикливий, зажатий тощо). Вокальний слух дає нам змогу оцінити тембр співацького голосу з точки зору способу його видобування, усвідомлення регістрів (фальцетний, грудний, мішаний), плавності регістрових переходів під час зміни висоти тону, дзвінкості і “польотності”, ступеня вільності або напруженості звучання, наявності вібрато (природного або неприродного) чи його відсутності, рівного або “строкатого” звучання голосних, динамічного діапазону, нюансування – установити межу P і f , за якими починається форсування звука, яке знищує всі найцінніші якості тембру [1, 62 – 63].

Третім засобом формування вокально-хорових умінь є **контроль за звучанням свого голосу в контексті загального музичного процесу**. Це вміння є найскладнішим – “підстроїтись” до звучання іншого голосу, злити з ним особистий спів, охопити слуховою увагою звучання всього хору, зберігаючи особисту лінію. У цьому процесі особливу роль відіграє активна слухова увага.

У співацькому навчанні величезне значення має здатність уявити і дати оцінку звучанню власного голосу, що є надзвичайно складним завданням навіть для досвідченого співака, не говорячи вже про початківця. Причиною цієї складності є те, що співак поєднує одночасно інструмент – голос і виконавця на цьому інструменті. Співак ніколи не чує свій голос так, як слухачі, це пояснюється тим, що звук голосу, утворений у гортані, сягає слухового органу співака зсередини – через Євстахієві труби й тверді тканини тіла, і з відставанням – ззовні. Крім того, співак отримує інформацію про фонаційний процес від усіх органів, що залучені до цього процесу через нервову систему, тобто сприймає звучання не так, як слухачі. Усе це зумовлює необхідність об'єднання музичного слуху і комплексу відчуттів фонаційного походження у специфічне новоутворення – вокальний слух, що дає змогу співакові сприймати

та контролювати процес голосоутворення та його кінцевий результат. Отже, феномен “вокальний слух” є вирішальним інструментом керування співацьким процесом [7, 61].

Для успішного формування вміння вокально-слухового контролю необхідно дотримуватися таких прийомів роботи:

- розсаджувати, фальшиво інтонуючи, дітей серед учнів, які інтонують чисто, з метою прислухатися до співу товаришів, наслідувати їх спів, учитися завдяки самоконтролю правильно співати;

- слуховий контроль, зосередженість, увага, уміння розрізнити звукову висотність розвивається за допомогою музичної практики. Уважне слухання коротких вправ, дитячих народних пісень, мелодичних фраз із творів класики є підставою для розвитку музичного слуху, який у свою чергу є основою вміння вокально-слухового контролю;

- читання рядків вірша на різній висоті по півтонах, що сприяє поліпшенню зв'язку між слухом та голосом, підготовці до правильного співу звуків різної висоти;

- усвідомлення змісту, художніх образів музичного твору є основою для формування вокально-слухового контролю дітей;

- залучення дітей, які погано інтонують, до роботи всього колективу. Потрібно залучати дітей до гри, в якій застосовується прийом “відлуння”. Роль “відлуння” виконують діти, які фальшиво інтонують, а фрази виконують учні з гарною інтонацією. Під час повторення мелодії вокально-слуховий контроль посилюється та позитивно впливає на формування вокально-хорових умінь.

Висновки. Отже, важливим критерієм сформованості вокально-хорових умінь учнів є усвідомлений вокально-слуховий контроль, який включає вміння не тільки правильно чути, але й координувати голос і слух, уміння голосом відтворити почуте, а також уміння скоригувати точність своєї інтонації. У процесі роботи з хором має здійснюватися ненав'язливий, але систематичний і послідовний розвиток вокального слуху. Для цього керівникові необхідно свідомо і ґрунтовно до добирати вправи та музичний матеріалу, який має якомога ефективніше сприяти формуванню цього складного та важливого вміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заболотний І. П. Основи хорознавства : навч. посіб. / Сумськ. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка / Іван Петрович Заболотний. – Суми : ВВП “Мрія-1” ТОВ, 2006. – 180 с.
2. Ірха В. Основи методики викладання вокалу в хоровому класі : навч. посіб. / Харк. держ. акад. культури / Василь Ірха. – Х. : ХДАК, 2002. – 141 с.
3. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія :

Навч. посібник [для студентів музичних спеціальностей] / Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка / Олег Володимирович Михайличенко. – Суми : Наука, 2004. – 210 с.

4. Педагогіка в запитаннях і відповідях : [навч. посіб.] / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. – К. : Знання, 2006. – 252 с. – (Вища освіта XXI століття).

5. Хорове сольфеджіо : програма курсу (академічний хор) / Харківська держ. академія культури. Кафедра хорознавства та диригування хором / [укл. В. Ф. Кутлуєв] – Х. : ХДАК, 2003. – 16 с.

6. Хоровий клас та диригентсько-хорова практика : прогр. курсу / Харківська держ. академія культури. Кафедра хорознавства та хор. дир. / [укл. В. І. Ірха]. – Х. : ХДАК, 2003. – 17 с.

7. Юрко О. О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти : методичний посібник [для вчителів музики загальноосвітніх шкіл, керівників вокальних гуртків, студентів диригентсько-хорових факультетів музичних та педагогічних вузів] / Ольга Олегівна Юрко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – 138 с.

УДК 373.1.013

Н.В.Громова

Сумський державний
педагогічний університет

ДІАГНОСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті обґрунтовано необхідність діагностичного підходу до організації евристичної діяльності школярів. Подано результати дослідження, що присвячено виявленню та вимірюванню основних пізнавально-творчих якостей старшокласників, які є важливим показником їх творчої самореалізації.

В статтє обоснована необходимость диагностического подхода к организации эвристической деятельности школьников. Представлено результаты исследования, посвященного выявлению и измерению основных познавательно-творческих качеств старшеклассников, являющихся важным показателем их творческой самореализации.

A necessity of diagnostic approach to organisation of heuristic activity of schoolchildren is grounded in the article. Results of the investigation devoted to detection and measurement of the main cognitive-creative qualities of senior pupils which are a significant mark of their creative self-realization.

Проблема дослідження пов'язана, з одного боку, з необхідністю і способами становлення у процесі евристичного навчання необхідних творчих якостей учнів як внутрішнього продукту їх успішної самореалізації, а з другого – з об'єктивною оцінкою цих життєво необхідних для підростаючої особистості якостей. Розв'язання означеної проблеми неможливе без застосування науково виваженого діагностичного підходу.

Аналіз актуальних досліджень. Основними функціями педагогічної діагностики, як відображено в дослідженнях О. Божович, К. Інгенкампа, С. Кульневича, Н. Менчинської та ін., є функції прогностична та вимірювальна. У